

ЦОНЧО РОДЕВ
ХОРО ВЪРХУ ОСТРИЕТО НА
ЯТАГАНА

chitanka.info

На втория ден, когато пушеците от пожарищата изтъняха, Шевкет паша^[1] обяви, че е решил лично да огледа селото. Това съвсем не означаваше чисто и просто да оседлят коня му; той щеше да бъде придружен от две дузини свита — предимно забити^[2], но имаше също кятиби^[3], илчии^[4], че дори и двамина гяури, — а за безопасността му щеше да се грижи цял един бьолюк^[5] редовен аскер. Докато целият този народ да се приготви — може да се насъбраха до стотина души, — майското слънце се издигна бая високо, та сенките на хората съвсем окъсяха. Тогава пашата махна с ръка и с лек раван се отправи към онова, което доскоро бе представлявало китното село Бояджик.

В окрайнината, а това ще рече до първата опожарена къща, Шевкет и придружниците му спряха, оставиха конете на сеизите и се поразтъркаха наляво-надясно — благоразумно изчакваха да дойдат пешаците. Едва когато аскерът се присъедини към тях и бьолюкбашията^[6] разпръсна хората си във верига, Шевкет прекрачи в останките от селото. Прекрачи с тънка и зла усмивчица, сгушена между мустаците и брадата в ъглите на устата му: преди петнадесет години той се бе заклел в името на Пророка, че ще се върне тук само за да отмъщава, и ето — изпълняваше думата си. То не можеше и да бъде другояче — хора като Шевкет умират, но не прекършват на две думата си.

Още първите крачки показаха на пашата, че не е било нужно да се вземат чак толкова предпазни мерки за сигурността му. Освен заразите, които — с ръка да ги пипнеш — пълнеха смълчания и притихнал въздух, тук не го дебнеше никаква друга заплаха: онзи ден аскерът, черкезите и башибозукът добре си бяха свършили работата... Защото Бояджик не съществуваше; едно село е село не поради къщите, а заради хората в него, а тук хора нямаше. Имаше само опушени или догарящи руини и разхвърлени навред трупове, безброй трупове. И гарвани! Аллах, аллах, кога сколасаха да се съберат толкова гарвани? Подплашени от стъпките на хората, тук-таме те се вдигаха със зловещ грак не на рояци, а подобно на черни облаци. Особено там, отсреща, където до преди два дни се бе киприла църквата „Свети Архангел“, сякаш всичко бе обвито в расо на карабаш^[7] — толкова нагъсто бяха гарваните край обилната мърша.

Шевкет дълго стоя и опипва с поглед онова, което бе останало от църквата. Да, ахмаците му с ахмаци навярно бяха, притичали на цели

тумби тук, да търсят закрила зад дебелиите стени на храма. И не бяха подозирали, че той, опитният военачалник, щеше да даде заповед топчиите му да целят именно този „Свети Архангел“. Първият изстрел наистина не сполучи, но после два снаряда един след друг се стовариха в гяурския „божи дом“. А бяха фугасни^[8], от най-добра белгийска направа — сигурно всичко между четирите стени бе станало не на кайма, а на кървава пихтия. Ясно: архангелът^[9] тук добре си бе свършил работата... Е, с малко помощ, разбира се...

„Дали е бил тук и поп Желязко? — запита се внезапно пашата. — Нали гяурските свещеници се пишат пастири, нивга не се отделят от паството си? Дали архангелът не е отнесъл душата му направо от олтара, местослужението му? Е, по своему справедливо ще е. Както на военачалник подобава да загине на бойното поле, а не в атлазените завивки на одъра си...“

Докато премисляше това, Шевкет всъщност не влагаше ненавист — самият поп Желязко не му бе сторил нивга нищичко. Дори веднъж, като дете, бе получил цяла шепа шекерчета от него. Пък за това, че е родил такъв шейтан^[10] като Коля, той пак нямаше вина: мъжът, учеше Коранът, само хвърля семето, а дали ще поникне благодатен плод или плевел — туй е вече в ръцете и по волята на аллаха.

Въздухът навярно се раздвижи, защото откъм разрушената църква не полъхна, а направо го блъсна в лицето нетърпимо зловоние — подир небивалия сняг в началото на месеца сега пък бяха настанали необичайни горещини, та труповете очевидно бяха захванали да се разлагат. Пашата погледна през рамо и повика с пръст. Двамата българи от свитата му, за които беше жестът, наспроти годините си не прекрачиха, а дотичаха при него със старанието на новобранци. И се поклониха така, че телата им се счупиха в кръста.

— Тъй както ви познавам, чорбаджилар — рече им военачалникът, — сигур не сте тръгнали без гюлово масло в поясите...

Единият — Марин Стойчев — разцъфна като месечина:

— Хелбете, паша ефенди. Сякаш нещо ми беше казало да...

Още каканижеше угодливо, когато в ръцете му шавна шарен мускал. Шевкет зърна с края на очите си каква завист плисна върху лицето на втория гяурин — в този момент той, Георги Данов, навярно си умираше от яд как тъй не се е досетил за малко от миризливата течност, та се окажа изпреварен във възможността да засвидетелствува

раболепие. Всичко това не убегна от опитния поглед на турчина, но не му направи особено впечатление — пашата отдавна, бе свикнал с прекаленото еветчийство около особата си. Шевкет дръпна рязко мускала от пръстите на Марин Стойчев, като по този начин прекъсна и потока на многословието му. Извади кърпичка, лисна върху нея почти цялото съдържание на шишенцето, с едно смотолеveno „Благодаря, че леби^[11]“ върна останалото на чорбаджията и с помръдване на пръстите отпрати и двамата при останалите от свитата. Затисна кърпичката на носа си и сега му стана по-добре — миризмата на розовото масло преграждаше вонята на мърша и гнилост, която изпълваше Бояджик.

Така с кърпичка на носа пашата продължи обиколката си из разрушеното село. Прескачаше трупове на онези, които ятаганите на башибозуците и черкезите бяха застигнали, по улиците и стъгдите, заобикаляше местата, където снарядите бяха изкопали ями или превърнали в купчина камъни и зидария някоя по-заможна къща. Не се трогваше сърцето му нито от разрушенията, нито от трупове дори на жени и деца — мъст, мъст, мъст и само мъст бе искал той и това в нозете му беше веществената картина на виденията, които цели петнадесет години замъгляха въображението му. Как възликува той, когато в Сливен дойде хаберът на отнапред подучения каймакамин^[12] на Ямбол Ахмед ага за бунт в Бояджик! С какво нетърпение бе полетял насам начело на огромната си войска — заедно с черкезите и плячкаджиите-башибозуци някои я пресмятаха на две-три, други на двадесет хиляди, кой ще ти брои такова множество! И можеше да влезе в Бояджик, без да пукне пушка: нали няколко старци го посрещнаха с дарове извън селото, заклеха му се, че нямат нищо общо с бунтовниците в Стара планина, и го поканиха да дойде като гост и с очите си да се увери във верността на думите им. Ала неее, Шевкет точно това не искаше — нему бе нужен повод за кървава разправа, не за посрещаници с хляб и сол. И затуй с нагайка в ръка посочи на пратениците към селото: „Комити сте вие — каза им, — хайде, изкарайте си войската и ще се бием!“ А след час-два изрече първото „Атеш!^[13]“ на топчиите си...

Стъпките му го отведоха до някакъв самотен труп на мъж с разсечена глава; нападателите бяха задигнали почти всичките му дрехи, та убитият лежеше само по една риза връз лицето си. Доколкото

можеше да се съди по снагата и цвета на косата, трябва да беше човек горе-долу на Шевкетовите години. Пашата спря и дълго, дълго не отмести поглед от трупа пред себе си. Аллах ил-аллах, какво ли не би дал в този момент Шевкет, за да откриеше в лицето на падналия чертите на Кольо Попов, които никога не бяха се изличили от съзнанието му! Само преди два месеца падишахът го бе възнаградил с един великолепен сарай на самия бряг на Босфора; също и него барабар с безбройните слуги би дал турчинът, само и само проклетият син на папаз Желязко да се валяше сега сред мозък и кръв в краката му! Защото Шевкет помнеше...

... Наистина помнеше всичко. Помнеше с такава яснота, сякаш събитията бяха от вчерашния ден, а не отпреди години. Беше дошъл той с другари в „българското село“ (тъй му казваха тогава, понеже турската махала на Бояджик беше на километър-два от българската) да погледа хорото на раята и тогаз очите му съзряха момичето. Съзряха го и от този миг сякаш целият свят престана да съществува за Шевкет. Услужливи уста му прошепнаха, че се казвала Йова, че била дъщеря на поп Желязко, че имала буен брат по име Кольо — той, заслепял и оглушал за всичко, виждаше само това прелестно като на хурия^[14] лице и кръшната снага на девойката. И още тозчас реши — тя трябва да бъде негова. И не утре, не след година, а чабуджак, веднага! Това Шевкет не си пожела като дар от небето например, а именно с думата „трябва“ — нали беше син на бояджишкия мюдюрин^[15], той мислеше и решаваше по господарски. И не само мислеше и решаваше, но и действуваше — още същата вечер направи опит да отвлече Йова. Уви, само „направи опит“. Защото случи се там наблизко нейният брат Кольо, мечище цяло, който се отзова на Йовините викове, без да се съобразява с положението му, награби Шевкет и го тръшна на земята, налегна го с коляно и изсъска в лицето му: ако не оставел на мира сестра му, щял да го заколи като агне...

Тогава Шевкет отложи, но не се отказа от намерението си.

Година по-късно вече ученик в Стамбулското военно училище, той дойде с приятели да погостува на чичовците си Садък ефенди и хаджи Емин. И старото желание отново пламна, а приятелите обещаха да му помогнат. Действуваха вече не така ачик, а хитро и с ловкост, та къз-качирмасъ^[16] успя: Шевкет и другарите му сполучиха да грабнат Йова и още две моми и ги заведоха в сараите на хаджи Емин.

Деветдесет и девет от сто гяури щяха да си клекнат пред това дело, но Кольо Попов се случи от стотните. Само за час време след отвличането той насъбрал тайфа от селски ергени; проникнал тихо в чифлика на хаджи Емин и с незапомнена дързост нахлу в сараите му. Чапкъните не само освободиха девойките, но и хвърлиха щедър къотек на Шевкет и неговите аркадаши, от който те едва се оправиха.

Тогава, именно тогава Шевкет даде свещената си клетва за мъст. И дойде отново в Бояджик едва онзи ден, на 17-и май по християнското летоброене...

С върха на ботуша си Шевкет обърна трупа с разцепения череп. Не, не беше Кольо. Беше някакъв друг, на когото било писано на това място да намери гибелта си — Кольо Попов Шевкет би разпознал и днес, и след хиляда години.

— Хайванин! — ненужно изруга той убития, загдето го бе лишил от удоволствието на пълното отмъщение. И с тази дума продължи нататък през онуй, що бе останало от селото.

Изведнъж вляво, покрай един полусринат дувар, му се мярна движение. Пашата спря и посочи нататък. Бюлюкбашията разбра жеста му. Измъкна сабята си, изрече кратка заповед и с двадесетина аскери изтича към дувара. Чу се кратък шум. После над главите на аскерите се издигнаха три байонета^[17], а на байонетите — три глави; двете бяха на деца по на шест-седем години, третата на беловлас старец. Шевкет помръдна пръстите на лявата си ръка: не, нямаше нужда да му ги донесят. И отново поде прекъснатата си разходка.

И случайно или не, но краката му го отведоха до поповата къща. Също и тя бе горяла, но бе пострадала някак си на две части: половината бе превърната в купчина черни въглени, пък другата половина си стоеше почти непокътната. Шевкет изобщо не помисли да заповяда на аскера да претърсят останките на къщата; знаеше — онези, които бяха шетали тук цели два дена, не бяха оставили нито човек, нито животно, нито що-годе ценна вещ.

Докато гледаше изпепелените руини на поп Желязковата къща, пашата внезапно се запита дали аджеба би искал съдбата да изправи пред него Йова. Запита се и потъркаля в акъла си тази мисъл, сетне сам на себе си поклати глава отрицателно. Защо ли? — Ами защото една такава среща би окепазила отмъщението му. За изминалите петнайсет години Йова положително бе загубила неземната си прелест.

Навярно омъжена и натръшкала шест-седем гяурчета, той щеше да срещне една дебелана с провиснали гърди-вимета, може би с опаднали зъби и със сплъстени посивели коси. Е, какво, заради неудържимото си желание към такава твар ли бе отнесъл пердаха Шевкет, мюдюриновият син? Не, не, загинала или останала жива, нека Йова върви по дяволите. Забравил бе Шевкет любовта и плътското си влечение, но желанието за мъст се бе оказало по-силно и по-живо от всичко останало.

Той продължи още стотина крачки и обиколката му дотегна. Омръзна му да гледа все съсипни, пепелища и трупове — в края на краищата всички те си приличаха. Пък и смрадта стана нетърпима, захвана да прониква през кърпичката с гюловото масло. И кат свърна по познатите му от детството сокаци, пашата се отправи към мястото извън селото, където бе разположил стана си.

Не бе пипал нищо нечисто, но нареди на ординарците да му полеят и като си изми ръцете, обилно наплиска и лицето си. После, докато се бършеше в пешкира, зададе си въпрос, който учуди и самия него: ето, лелеяната цели петнадесет години мъст бе вече свършена работа, пък той не чувствуваше радост — защо? Какво бе липсвало в картината на унищожението, че сърцето му не изпита жадуваното удовлетворение? Не бяха ли достатъчно обезглавените или накълцани трупове, спечената черна кръв, оглозганите от кучета и гарвани кости, пустошта на опожарените къщи и дюкяни? Потърси Шевкет паша отговора в душата си и малко по малко го намери: той бе видял *следите* от отмъщението си, но не и *самото отмъщение*. Не бе присъствувал, когато умиращите са се гърчили в прахоляка, когато кръвожадните — дори и за турските мерки — черкези са разпаряли трудните жени, за да видят мъжко или женско е в утробите им, когато някой бавно и тертиплийски е рязал главата на жертвата си, когато друг е насилвал булка или девица, за да забие сетне, щом е задоволил мъжката си сила, ятагана в сърцето ѝ. Ей това бе липсвало на Шевкет.

Още се бършеше, когато зърна един от гяурите — Георги Данов — да се навърта наоколо и да се чуди как да подходи към него. Пашата го повика с махване на ръка. В движението му се съдържаше нескрито отегчение. Шевкет бе живял достатъчно дълго между гяурите, а покрай баща си, мюдюрина, също така достатъчно бе изучил това тяхно съсловие, чорбаджиите; понякога казваше, че „и зъбите им

познава“ и не прекаляваше със самопохвалата си. Сега например той много добре разбираше какво ставаше в душичката на чорбаджи Георги. Като се оказа без мускал гюлово масло в нужния момент, Георги Данов се бе видял изпреварен в раболепието от съселанина си Марин Стойчев и мисълта, че друг е по-близо от него до началника на тази огромна войска, не му даваше мира. И навярно чорбаджи Георги бе измислил нещо, с което, ако не избута на по-заден план чорбаджи Марина, поне щеше да се стреми да се изравни с него.

Отегчението му се скъса още от първите думи, които гяуринът произнесе:

— Дойдох да ти доверя, паша ефенди, че не всички в Бояджик получиха справедливото възмездие на всесилната ти ръка...

Беше се подготвил за най-обикновено тъпо подлизурство, но реченото от чорбаджията накара ръцете му с все пешкира върху тях да увиснат като чужди във въздуха.

— Що хортуваш? Що хортуваш? — Каза с разбудено любопитство. — Кой са се спасили?

— Невям най-кабахатлиите^[18] пред тебе и пред царщината — продължи, поласкан от интереса му, чорбаджията. И поясни: — Слухът, че си тръгнал насам, изпревари войската ти, паша ефенди. И старейшините на Бояджик комай решили, че твоята казън ще се стовари върху ергенашите, що само по чудо не са поели преди месец в Балкана подир онзи хайдутяга Стоил войвода — говореше за бунтовната чета на сливенци и ямболци през въстанието, чийто военен ръководител бе прочутият Стоил войвода. — И ги изпокриха при нас, в Емирлий^[19]. Е, може и други да са пратили нейде си, но главно ги укриха в Емирлий.

Шевкет се постара да не промени израза на лицето си, ала иначе радост обля сърцето му. Да, ако този човек говореше истината, неговата, на Шевкет, мъст щеше да бъде пълна. До самия връх пълна, понеже щеше да види края не на какви да е съсухрени старци или на очукани от труд и грижи селяндурки, а на момци-здравеняци. Точно какъвто бе Кольо Попов, тогава...

За да е сигурен, той повика и другия чорбаджия. Марин Стойчев напълно потвърди реченото, дори добави, че комай знае къщите, където младежите на Бояджик бяха намерили укрытие.

— Благодаря ви, челеби — похвали ги пашата. — Знайте отсега, че заслугата ви няма да остане невъзнаградена.

А после вдигна конницата си (този път нямаше търпение да изчаква пешаците), разпореди да дадат два коня и на услужливите чорбаджии и като заби махмузи^[20] в хълбоците на ата си, полетя към Емирлий.

Сякаш на един дъх достигнаха селото. Там Шевкет разпореди хората му да завардят пътищата и проводи двамата емирлийски първенци — нека да кажат на младите да се предадат сами и доброволно, инак пашата, като знае къде се укриват, ще ги изгори в къщите заедно с укривателите им. Не стана белли^[21] с какви думи Марин Стойчев и Георги Данов бяха предали заповедта му, но заплахата хвана дикиш — за някакъв половин час седемнайсет младежи гузно-гузно се строиха пред пашата. И какви младежи само — все между двадесет и двадесет и пет годишни на вид, кой от кой по левент, кой от кой по-напращял от сила, наистина лика-прилика на поп Желязковия Кольо отпреди години. Всъщност бяха не седемнайсет, а седемнайсет и половина — с единия от тях бе излязла и невръстна мома, почти момиче, прегръщаше го през врата и разревана като цяло погребение, едновременно молеше него, пашата, да пощади брат ѝ и се кълнеше, че каквото и да стане, няма да се отдели от него. Шевкет, който знаеше отлично български, я разбра въпреки цивренето ѝ и кимна на Хайредин от личната си охрана.

— Какво пък — посочи му ги с очи, — нека да я послушаме и да не ги разделяме. Хайде, яху^[22].

Хайредин не чака втора подкана и измъкна ятагана си, докато вече прекрачваше към прегърнатите брат и сестра. Грамадище със страхотна сила в мишците, той само замахна като на шега и подир миг двамата млади се търкулнаха посечени; тъй майсторски и бърз беше ударът, че двата трупа останаха прегърнати и в смъртта.

— На, изпълнихме молбата на малката пикла — рече пашата; рече го с доволна усмивка, от която белите му зъби прокараха черта между чернилката на мустаците и брадата.

После направи знак на своите.

— Водете другите! И разгеле ще вървим бавно, поогледайте се наоколо.

Имало прозорливост в тази му заповед. Докато основната групичка караше назад към стана на войската, другите ездачи изловиха още седмина млади селяни от Бояджик, спотаили се по синори и зад шубраки, та пленниците станаха общо двадесет и трима.

Не стигнаха до стана. Шевкет, който познаваше от дете този край, свърна от пътя и спря в онази местност, която тукашните люде зовяха Рачарски мост. Слезе от седлото, хвърли поводите на сеизина си и се разположи с кръстосани крака на земята под рехавата сянка на една едва-едва раззеленена праскова. Посочи с ръка към гяурите и хората му вече свикнали да го разбират и без думи, побързаха да изпълнят мълчаливото му желание и где с подканяния, где с юмруци и ритници строиха пред него двадесет и тримата момци. С премрежен поглед (извън сянката на прасковата майското слънце грееше ослепително) пашата полека ги огледа един по един. И в тази минута Пророкът стори чудо — в очите на Шевкет всички до един придобиха чертите на Кольо Попов. Всичките двадесет и трима! „Бисмиллах!^[23] — възтържествува душата на Шевкет. — Най-сетне отмъщението ми ще бъде пълно!...“

Че тези млади гяури щяха да умрат, за това пашата дори не помисляше да спори със себе си. Но нему се виждаше малко да заповяда един залп и ей така, в няколко секунди да ги просне надупчени, да ровят с пръсти влажната майска земя. За неговата разплата не стигаше подобна бърза смърт. Недостатъчно му се чинеше и да заповяда мъчение по някакъв начин — пръст по пръст да ги секат, тасми^[24] кожа да свалят от гърбовете им, езиците им да отрежат или очите им да избодат. Някога Кольо Попов го преби заради хубавата Йова, но не лобута^[25] помнеше Шевкет, а унижението. Да, именно унижението трябваше да изпитат тези двадесет и тримата, преди душите им да се разделят с телата; трябваше да се почувствуват посрамени и обругани, да се видят по-долни от червеи да изживеят целия възможен позор, та сетне смъртта да им се стори като небесна благодат. Но как да изпълни този си план пашата? Каква обида да им изрече, че да ги смачка като тахтаби^[26]? В какви ли гнусотии да навре мутрите им, та той, Шевкет, най-сетне да получи жадуваното удовлетворение?

Още разговаряше така със себе си, когато в пояса на единия запписаните зърна няколко продълговати очертания.

— Кой си ти? — попита го.

— Мильо — отговори онзи със сковани ченета, но надвивайки смущението си. — Мильо кавалджията, така ми думат тъдява.

— Кавалът ли, издува пояса ти?

— Кавалът — потвърди другият. И намери сили да се пошегува: — Аз не се делия от него и той не се дели от мене, паша ефенди.

И в този момент Шевкет прозря отговора на всичките си въпроси — все едно плащеница се отмести пред погледа му, та разбра как ще унищожи тези двадесет и трима Кольо Поповци, за да бъде пълно отмъщението му. Хоро! Преди да изпуснат между зъбите си своя последен дъх, те трябваше да изиграят — за него, Шевкет — едно хоро. Който не познава българите, той не би се досетил за подобно дяволско отмъщение; голяма работа, ще играят хоро, би казал той. Но Шевкет ги познаваше. И знаеше какво означава за тях хорото. Не е то само подскачаници е едновременно мятане на краката. Не! С хорото българинът изразява веселието си, дава воля на най-ликуващите чувства, когато ги усети в себе си. Не му ли донасяха как преди месец, когато тук или там българите повярвали, че са извоювали свободата си, тъкмо с кръшни хора те поздравявали края на робията си? И друго помнеше Шевкет от детството си. Случело ли се хайдути да пленят правоверни някъде из боазите, те ги принуждавали да играят хоро, за да спасят живота си. Защото колкото българинът рипа и тропа с радост на хорото, толкова по-унижен се чувства, ако трябва да го играе насила. „Ще сториш еди-какво си, че и хоро ще играеш!“ — туй беше една от най-големите заплахи на езика на раята. Е, добре, сега Шевкет ще ги накара да му играят хоро — не от щастие, а заповядано хоро, позорно. Да, ще играят и ще се кланят пред него — има и такива стъпки в идиотския им танец, — пък едва сетне ще получат по един куршум между веждите.

— Извади, Мильо, кавала — каза той, като се мъчеше гласът му да прикрие истинските му помисли. — Извади кавала и свирите. А вие се наловете — обърна се към останалите — и му ударете едно хоро. Изиграете ли го със сърце, мераклийски, после ще си вървите по живо, по здраво...

Гаче ли не го чува. Шевкет се смая: какво умуваха тези хора? На едното блюдо на везната той постави глупавото им тропане, а на другото не какво да е, а живота им, пък тези ахмаци, изобщо не

помръдваха. Дали не го разбраха? Или може би чак пък дотолкова — дори срещу цената на живота си — каил не ставаха да играят хоро против волята си?

— Може би не ме разбрахте добре — поде отново той, когато мълчанието взе да му опротивява. — Искам да му друснете едно хорце. Хареса ли ми играта ви, ще си отидете без косъм да падне от главите ви. Сега ясно ли е? Хайде, надувай кавала, Мильо!

Ново мълчание, може би по-дълго и от предишното. Сетне седмият поред Кольо Попов от двадесет и тримата проговори към другарите си. Нито изкрещя, нито прошепна — проговори точно толкова високо, колкото бе нужно, за да го чуят всичките. Пък това означаваше да го чуят също пашата и струпаните зад него забити и аскери. „Не знаят, че аз отбирам от езика им — премина, през главата на Шевкет — Туй е добре. Ще им проникна в душичките... преди да им ги взема...“

— Ще се мре, братя — каза седмият от редицата. — Лъжа е туй, че с едно хоро можем да опазим живота си. Лъжа е до последната дума на тоя сатана.

— Лъжа и подигравка — подкрепи го друг.

А трети допълни:

— Не човек е този гъжвалия^[27], а хищник-кръволок. Само че от ония хищници, дето преди да прегризат шията на жертвата си, гледат да си поиграят и да се погаврят с нея.

— Тогаз нека да ни трепят — с предишния равен глас предложи първият, който бе проговорил. — Стига му, че като вампир ще ни изпие кръвта, няма защо да му правим по-голям кеф...

— Не е тъй, Тодоре — възрази някой откъм края на редицата. — Хоро ли иска тоя звяр? Хоро. Хайде тогаз да му ударим едно такова хоро, че да види и да помни, дорде мърси божата земя, как български юнак с игра и песен отива на гибел.

Слушаше Шевкет тези изпълнени с непонятен хъс приказки и сякаш плесници или хрочки го шибаха по лицето. Отиваха чапкъните му с чапкъни, към гроба, пък не молеха, а и как само го наричаха: звяр, хищник, гъжвалия, вампир... Що беше туй? Непреклонност? Или, отчаяна смелост каквато понякога обзема хората пред смъртта? Още си задаваше тези въпроси, когато отвсякъде се надигнаха гласове:

— Точно тъй!... Точно тъй!... Щом ще се мре, нека е с юнашка песен и с мъжко хоро!...

А онзи, когото нарекоха Тодор, се съгласи с другите:

— Признавам ви, че сте прави, братя. — И рече на Мильо: — Извади кавала! И дай някоя от онези, от които кръвта кипва в жилите и краката сами се задвижват!...

Свирачът измъкна кавала от пояса си и без припряност, бавно и мераклийски сглоби частите му. Опита звука и остана доволен. После за секунда-две сякаш порови в паметта си, да избере подходяща мелодия; намери я, изглежда, защото направи няколко крачки напред, извърна се гърбом към пашата, пък допря цевта до устните си и кавалът невям не засвири, а порой от кехлибарени звуци заизтича изпод майсторските пръсти на кавалджията. На Шевкет се стори, че другите двацет и двама като че за миг се стъписаха от песента. Но ако беше вярно, това продължи съвсем кратко. Сетне те се наловиха за поясите. В ръката на най-десния се появи бяла кърпа и с едно „Ха сега де!“ двадесет и двата чифта крака рипнаха едновременно, след това тупнаха така яко върху поляната, че Рачарския мост — и земята под Шевкет заедно с него — се разтърси.

И се започна луда игра, ситна и буйна, каквато Шевкет макар и израснал между българи, не бе виждал през живота си. Мигар изпълняваха желанието му? Зер той беше ги подканил да играят от сърце във всяка своя стъпка, та тя се превръщаше в празнично ликуване. А поизостанеше ли някой, тогаз едно шибващо „И-ху-хуу!...“ го накарваше мигом да се изравни, че и да надмине другите по жар и стремителност.

И все пак имаше нещо не наред в това диво хоро. В младите си години турчинът често бе ходил в „българското село“ да гледа игрите на мегдана, та чат-пат отбираше нещичко от музиката и стъпките на гяурите. И колкото и малко, колкото и забравено да беше това нещичко, той усещаше, че тук, пред него, хорото и свирнята някак си се разминаваха. Сякаш кавалът редеше една песен, пък краката на играчите тропаха и ситняха съвсем по друга. Но и да беше така, от това несхождане хорото никак не ставаше по-криво или по-унило. Напротив — двадесет и двамата се носеха така, като че ли бяха пияни до лудост или пък самата им душа движеше нозете им.

Що беше това? — запита се турчинът. — Какво *всъщност* ставаше пред очите му? Наглед тези Кольовци изпълняваха неговата господарска воля. Ала не, неее, Шевкет познаваше гяурската им природа, та виждаше от ясно по-ясно — друго нещо беше това, което се виеше пред него, не хоро на селски ергенаши. Но какво, дявол да го вземе, какво беше то? И защо от него, неразбираемото, кръвта се качваше в главата му и гневът туптеше все по-силно и по-силно в тила му?

— Ха бре!... Де бре!... — извика някой от играчите и предната редица, онази, която подскачаше и тропаше най-близо до пашата, удари няколко пъти крак о земята.

— Дур! — кресна с все сили Шевкет и кавалджията и двадесет и двамата Кольо Поповци неволно се подчиниха на заповедта му, като прекъснаха танеца си. — Защо удряте с копита пред мене? На това място не трябваше ли да клякате? Ей така, всички едновременно?

Те се спогледаха, после прихнаха в щур смях — толкова щур и невъздържан, колкото бе играта им допреди малко. Посмяха се така в лицето му, след това един от тях (турчинът позна по гласа онзи, когото зовяха Тодор) му отговори с престорено учудване:

— Нещо си в грешка, пашо. — „Пашо“, а не „паша ефенди“, отбеляза в себе си Шевкет. — Стъпките не са като на клякане.

— В туй хоро изобщо няма нито клякане, нито навеждане — дръзко допълни друг.

На Шевкет му дойде много от присмеха на тези осъдени гяури. Той не удържа нервите си, а със светкавично движение измъкна верния си „колт“ от кобура и така, от хълбок, без да се цели, шест пъти дръпна спусъка му. Толкова бързо стори това, че шестте изстрела на револвера прозвучаха като един. Прозвучаха, но си бяха шест, колкото патрона имаше в барабана. И нито един не пропусна целта — шестима от играчите се натъркаляха в безпорядък кой по очи, кой възник. Шевкет остана доволен от себе си. Преди време, като школьник в Стамбулското военно училище, той цели четири години неизменно излизаше първенец на училището по стрелба с револвер... и впрочем именно на тази си дарба най-много дължеше бързото си изкачване през всички чинове до онова, което французките и ингилизките инструктори във войската наричаха дивизионен генерал. Явно годините не бяха лишили

ръката му от предишната ѝ сигурност — шест изстрела и шест трупа, това бе станало в една или две секунди, тук край Рачарския мост.

(Този път самочувствието подведе пашата: с шестте си куршума той бе повалил пет убити и един тежко ранен. Смъртта бе пропуснала — поне засега — все онзи Тодор, цялото му име беше Тодор Вълчев, който на няколко пъти бе дръзвал да отива с думите си срещу волята на пашата. Но Безносата поправи грешката му. Когато всичко бе свършено и турците си отидоха, Тодор Вълчев се измъкна изпод труповете и чертаейки червена ивица по пътя си, се бе отправил да търси христоролюбива душа, която да превърже раната му. Случи се, че попадна на няколко жени, които се прибираха от къра. Те наистина го превързаха, а пък той им разказа за онова, което щеше да се запомни като „кървавото хоро“. Тогава обаче смъртта пожела да прати там Садък ефенди, чичото на Шевкет, който се прибираше на кон към „турското село“ на Бояджик. И Садък поправи грешката на племенника си — без да слиза от седлото, той измъкна пищова си със седефения тепелик^[28] и го изпразни в челото на полегналия край пътя българин.)

Стъписването на играчите от бързата гибел на другарите им продължи само минута, не повече. После някой рече хрипливо, но с безмерен инат в гласа:

— Хайде, момчета. Хорото не бива да се прекъсва!

И останалите го подкрепиха:

— Карай, Мильо!

Мильо вдигна отново кавала до устните си и Рачарския мост повторно се огласи от същата мелодия. Играчите побързаха да се наловят за поясите, в свободната ръка на най-десния пак се развя бялата кърпа. Чу се вече познатото „Ха, бре!...“ и хорото се люшна изново — още по-буйно от предишното. Играеха момците, играеха като в полуда и с някаква нечовешка надпревара кой да рипне по-високо, кой да сплете стъпки по-изкусно. Играеха те току до убитите, но никой не гледаше към тях — всички погледи бяха събрани в него, Шевкет паша. И в нито един чифт очи турчинът не прочете страх или отчаяние. Напротив — тъй както виеха необуздания си танец и се подканяха със своето „И-ху-хуу!...“, те гледаха пашата със смес от презрение и насмешка, сякаш всичките шестнайсет играеха и му се плезеха или, както правят малките деца, допираха палец до носа си и

размахваха към него останалите си пръсти. Не беше хоро това, играно върху острието на ятагана, а подигравка. И надменност. И пълна с отвращение ненавист. И присмех, сякаш не те, а Шевкет беше безсилният и обреченият на смърт. И злост. И дързост. И високомерие на по-силен към по-слаб. И неизречена хула. Всичко, всичко, каквото можеше да го обиди и унижи, се съдържаше в това хоро и в погледите на играчите.

И в този момент Шевкет прозря онова, над което преди малко напразно бе напъвал акъла си. Онзи ден той бе напъдил старците на Бояджик с думите „Хайде, изкарайте войската си и ще се бием!“ Приказка беше то и началническа лакърдия^[29], пък сега, след разсипването на селото, битката се сбъдваше тук, край Рачарския мост. Тези момчета с кривнати над едното ухо калпаци не играеха хоро, *те се сражаваха*. Оръжията им не бяха пушки или калъчи, а насмешката и презрението. И дяволски ситните стъпки на хорото. И отказът да се преклонят, макар самият танец да го изискваше. Такива шантави бяха оръжията им, но с тях те наистина надвиваха него, могъщия паша, който всъщност държеше шестнадесетте им живота в шепата си.

Обида и злъч плиснаха в сърцето на Шевкет. Без да се обръща, той даде с ръка знак на своите зад гърба си — знаеше, че щяха да го разберат. И точно когато играчите най-лудешки кръстосваха и разплитаха във въздуха краката си, замахна и изкрещя с цяло гърло:

— Атеш!... — И повтори: — Атеш!...

Покрай самите му уши екна залп, после още един. Димът на петдесетината пушки за малко закри очите на пашата. А когато се разсея, на мястото на хорото имаше само купчина човешки тела; повечето бяха вече застинали, само някои потрепваха в предсмъртни гърчове или забиваха пръсти в моравата.

Но не, не всички бяха паднали. Един все още беше на крака — Мильо кавалджията. Дори одраскан не беше той; просто така се бе случило, че целият аскер се бе целил в хорото и никой не бе обърнал внимание на свирача. А той, свирачът, погледна с влажни очи мъртвите или умиращите свои другари; имаше наистина жалост в лицето му, но наред с нея имаше още възхита и гордост. Постоя Мильо така пред кървавата камара, после с бавни, сякаш отнапред измерени движения опря кавала на коляното си и го пречупи. Смълчаният въздух се сцепи от звук, като че се трошеше не дървена свирка, а човешка кост. Още на

два пъти пречупи Мильо кавала си, след това нежно, почти благоговейно разсипа парчетата по телата на своите приятели.

Шевкет проследи действията му, след това — за пръв път през целия този ден — заговори на български:

— Защо, Мильо, начупи кавала си?

Кавалджията с нищо не издаде да е забелязал, че го бяха заговорили на родния му език. Той все така полека се извърна към турчина и кръстоса поглед с неговия.

— С този кавал аз съм свирил по сватби и седенки, пашо. — Отново „пашо“, резна главата на Шевкет. — И Средна гора съм огласял подир стадото. И в празник съм веселил сума ти народ. Е, не искам друга уста да се допира до него. И кървави устни, дето току-що са локали от човешка рана, да се опитват свирня да изтръгват от него.

Пашата с мъка преглътна поредната заплювка.

— Защо мислиш, че ще умреш? — запита — Ето на, другите разстреляхме, пък на тебе дори и калпакът ти не е пернат от куршум. Защо не си кажеш, че съм доволен от свирнята ти и съм склонен да те пощадя?

Какво ли не би дал Шевкет поне този, този единствен, да се хване на въдицата му, да се просне по очи пред него и да моли за милост! Но не, също и кавалджията постави своето достойнство по-високо от живота си. Мильо не каза нищо и отговори само със свиване на рамене и с презрителна усмивка.

Турчинът почака малко, белки онзи все пак се прекършеше пред смъртта. Но не би — Мильо стоеше изправен повече от гордост, от колкото със състрадание към самия себе си.

— Искам да те попитам още нещо — каза пашата, когато се увери, че българинът няма намерение да отвори уста. — Туй, което изсвири, беше песен, ала не хороходна, нали?

— Така е, пашо, позна — спокойно отговори кавалджията.

— И как се нарича тя?

— Ние я зовем „Кокарчоолувата“.

— И сигур тя има думи?

— Разумява се.

— И какви са думите на „Кокарчоолувата“, Мильо?

Кавалджията го изгледа остро и продължително, после тънка-тънка усмивчица разпъна краищата на пълните му устни.

— Дълга е тази песен, пашо, няма да ни стигне времето да ти ги кажа всичките. Затуй ще ти река само как започва:

*Ех, гиди Стара планина!
Дорде е Стара планина,
на турчин не се покланям...*

За втори път днес Шевкет паша не удържа нервите си. Пресегна се той към забитина, що стърчеше току до коляното му, измъкна револвера му и стреля. Куршумът толкова силно удари сърцето на кавалджията, че Мильо отхвъркна назад и падна върху купчината тела на другарите си. Изтъркаля се по тях и остана проснат по гръб на земята и с разперени нашироко ръце.

Шевкет подхвърли оръжието на притежателя му, после бавно се надигна от мястото си, направи две крачки и се надвеси над мъртвия свирач. Да, Мильо бе изпуснал последния си дъх. Ала по някаква зла прищявка на съдбата и в смъртта си той бе запазил своята последна усмивка.

[1] *Паша* — висш турски военен (генерал) или административен началник. ↑

[2] *Забит(ин)* — офицер. ↑

[3] *Кятиб(ин)* — писар. ↑

[4] *Илчия* — вестоносец, куриер, пратеник. ↑

[5] *Бьолюк* — рота (прен. — множество). ↑

[6] *Бьолюкбашия* — ротен командир. ↑

[7] *Карабаш* — букв. черноглавец; пренебрежително прозвище за християнски свещеник или калугер. ↑

[8] *Фугасен снаряд* (от френски) — снабден със силно взривно вещество, което избухва и причинява огромни унищожения на хора и разрушения на строежи и съоръжения. ↑

[9] *Архангел* (църк. от гр.) — главен ангел, който събирал душите на умрелите. ↑

[10] *Шейтан* — дявол, сатана. ↑

[11] *Челеби* — господин (така турците се обръщали към по-заможните българи). ↑

- [12] *Каймакам(ин)* — управител на околия, околийски началник. ↑
- [13] *Атеш* — огън; същото е и военна заповед за стрелба. ↑
- [14] *Хурии* — красавици и вечни девственици в мохамеданския рай, които Пророкът обещавал на онези, които загинат за исляма. ↑
- [15] *Мюдюр(ин)* — управител на нахия, т.е. на най-малката административна област в Османска Турция. ↑
- [16] *Къз-качирмасъ* — отвличане, крадене на мома. ↑
- [17] *Байонет* (от фр.) — щик. ↑
- [18] *Кабахат* — вина; *кабахатлия* — виновен. ↑
- [19] *Емирлий* — днес с. Болярско, Ямболско, Тунджанска община. ↑
- [20] *Махмузи* — шпори. ↑
- [21] *Бели* — явно, ясно; открито. ↑
- [22] *Яху* — приятелю, мой човек (обръщение). ↑
- [23] *Бисмиллах* — в името на бога (възкликание). ↑
- [24] *Тасма* — ремък; дълга кожена изрезка ↑
- [25] *Лобут* — бой; бой като наказание ↑
- [26] *Тахтаба* — дървеница ↑
- [27] *Гъжва* — чалма; *гъжвалия* — чалмалия (ирон.) ↑
- [28] *Тепелик* — крайната (обикновено украсена) част на дръжката на пищов. ↑
- [29] *Лакърдия* — дума, приказка. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.